

ગુજરાત આનામાળા સીરીઝ ૪ થી.

નામ થકી રીઝે ફુલજીલ લોલી રીઝે તમે;
તાડી પી ગાલાઓ રીઝે ગાપી રીઝે શ્યામે.

Gujrati Proverbs.

ગપીને ઘેર ગપી આવ્યા કહો કેમ કરીએ ગપીલ;
બાર હાથનું ચીલકું ને તેર હાથનું બી.

—Til-Bits—

રમૂજમાળા-ભાગ ૨ બે.

પ્રયોજક અને પ્રકાશક
ગોર અંબાલાલ છગનલાલ.

(શીકા-સ્ટેટ ઇડર-મહીકાકા.)

સંસાર દર્શન-વિનાદીતી-કમલિની-રાણી દુર્ગાવતી, સવિતા
મુશિલા-વિજેરના કતો અને કેટલાંક માસીકાના લેખક.

[સર્વ હક સ્વાધીન.]

આવૃત્તિ ૧ લી. પ્રત ૧૦૦૦. સને ૧૯૧૮.

બાગ્યોદય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં જોડાલાલ દેવશંકર દવંએ
છાપ્યું. ખાડીઆ—અમદાવાદ.

કિંમત { આલકો માટે એક આના.
છુટક નકલ દોઢ આના.

ગ્રંથાત વિધાપાઠ
અમદાવાદ
ગજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ

વિનંતિ પત્ર.

આહોકાને સાચી વાત જણાવવી એમાં કોઈ વાતનો પ્રતિબંધ નથી. આ આનામાળા સીરીઝમાં મુખ્ય એ ઉદ્દેશો સમાયજા છે. એક તો લેખકનું નિર્વાહ સાધન, બીજું જનસમાજના વર્તનમાં કંઈક સફળાવ ઉત્પન્ન કરવો.

મુહુર્દ્ધ ગૃહસ્થો—હું લેખક તદ્દન બહેરા છું તે આપ સર્વેને વિદિત છે તેમજ ગુર્જર ભૂમિપર બહેરા લેખકાનો મુખ્ય આધાર, ઉદાર ગૃહસ્થો અને ઉત્સાહી આહક અંધુઓ ઉપરજ છે, મારા જેવા બહેરા લેખકને અન્ય આહકો વધારી આપવા મદદ કરવી તે આપ સુચની કરજ છે.

વિ. વાંચન અને તે કેવું હોવું જોઈએ. એ દરેક અંધુઓનું અગ્રાત નિદિ હોય, છતાં આ આનામાળા સીરીઝ સારા લેખો ઉપરથી અનુવાદ કરી, જાતે લખી, છપાવી અને વતેજ વેચું છું. તેમજ આ વાત્તાઓ કેટલાંક પુસ્તકાના વાંચનની યાદગીરીમાંથી લખવામાં આવી છે. તો તેના મૂળ લેખકાનો પણ આભાર માનું છું.

દરેક વાંચક અંધુઓએ અન્ય આહકો વધારી આપવા કૃપા કરવી. મારા બહેરા થયા બાદ મારા હિતચિંતકો તરફથી જે પ્રેમ-જગાસા દષ્ટિવૃત્ત છે તે સદાને માટે ચાહું છું. મુજ અંધુઓ આપ આહકે થઈ—અન્ય આહકો વધારી આપવા મહેરબાની કરશો.

રામનવમી.	}	આપનો સ્નેહાધીન.
અમદાવાદ,		ગોર અંબાલાલ સી.
		શીક્ષા (સ્ટેટ-પ્રેસ-મહિકાંડા.)

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુપ્રમાક. ૭૪૮૮-

વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ રમૂજનામા - ૨

વિષય ૬-૧૬

હજમની ચતુરાઈ.

નરાણાનાપિકોધુર્ત પક્ષિણાચૈવવાયસ

પશુનાંશૃંગાલોધુર્ત, નારિણાં ચૈવમાલિકા ॥ ૧ ॥

પુરૂષોમાં હજમ ધુર્ત હોય છે. પક્ષિમાં કાગડો, પશુમાં શિયાળ અને સ્ત્રિમાં માલણ અથવા ગુણીકા મહા ધુર્ત હોય છે.

એક હજમ, મુખ્યમાં કેટલાક પારસી, યુરોપિયન, અને સારા સારા ગ્રહસ્થોની હજમત કરતાં, અંગ્રેજી રીતભાતમાં આવી ગયો હતો. મૂળ હજમ ભાઈ ? એટલે થોડું જાણ્યું, અને વધારે ખતાવતો. જ્યારે તે પોતાના ગામડામાં આવતો ત્યારે તે ખોટું ખોટું અંગ્રેજી બોલી રવાંજ બેસાડતો ગામના મુખી, મતાદાર તથા ખીજા રહેવાશીઓ તેના ખોટા ઠાકથી અંજાર્જ જતા. અને કાંઈક કામમાં તેને પહેલો બોલાવતા આજે કાંઈ મોટા સાહેબ ગામની મુખાકારી પૂછવા આવ્યા છે સાહેબ અંગ્રેજી જાણે છે. અને ગામ લોક અંગ્રેજી જાણતા નથી. એટલે વાતચીત કરવું મુશ્કેલ હતું. સાહેબે મુખીને પૂછ્યું. ઇંદર કાંઈ અંગ્રેજી જાનતા હશે ?

મુખીએ જવાબ વાળ્યો. હા સાહેબ ! એક માણસ મુખર્જ રહેલો છે, અને તે અંગ્રેજી સારી રીતે જાણે છે હું હમણાજ તેને બોલાવી મંગાવું છું. (એમ કહી મુખીએ હજમને બોલાવવા પટાવાળાને મોકલ્યો.) પટાવાળાએ રસ્તે આવતાં હજમને બધી હકીકત નિવેદન કરી. અને કહેવું જે તમને અંગ્રેજી આવડે છે. અને તમે ઘણા દલાડાથી મુખી મતાદારને અંગ્રેજી બોલી ખતાવો છો. આજે એક સાહેબ આવ્યા છે. અને તેમની બોલીમાં કાંઈ સમજતું નથી. આટે તમને બોલાવ્યા છે. હજમ આવ્યો, એટલે મુખીએ પૂછ્યું.

અહ્યા, માલા ? તું તો અમારા ગામનો મેન્બર છે. આ સાહેબ શું કહે છે ? તેટલું જરા અમને સમજાવ અને અમારી હકીકત સાહેબને નિવેદન કર.

હજમ મૂખીને કહેવા લાગ્યો, મૂખી ? એમાં શી વાત છે. એવા સાહેબોને તો હું જોસ બંધ વાતો કરી શકું છું.

સાહેબે પૂછ્યું—ટુંમ અંગ્રેજી જાનતા હય ?

હજમ—Yes યસ—હા.

સાહેબ—How many leaders are there in this Village.

આ ગામમાં કેટલા આગેવાન ગૃહસ્થો છે ?

હજમ—નો No ના

સાહેબ—Is there Municipality.

આ ગામમાં મ્યુનિસિપાલિટી છે કે નહિ.

હજમ—ગુડ good સાર.

સાહેબ—School here is not ? નિશાળ છે કે નહિ.

હજમ—કેટ એન્ડ ડૉગ cat and dog. બિલાડી ને કૂતરો.

સાહેબ—What is the population of this village.

આ ગામની વસ્તી કેટલી છે ?

હજમ—Barber, Knife, Scissor, razor Beg, leather and Soap.

બાબર, કાતર, છરી, અસ્ત્રો, ચામડુ, કાથળી, સાબુ વિગેરે વિગેરે

સાહેબ—You are fool (તું મૂર્ખ છે)

હજમભાઈ—યુ કુલ You are fool.

કહેતાંજ સાહેબ એકદમ ખીજાઈ ગયો. કે આ મૂર્ખ છે. અને આને કંઈ આવડતું નથી. ને ખોટો રોડ મારે છે. આવો જંગલી

માણસ મ્હારા આગળ કેમ ઉભો કર્યો ? મીઠાન જતાંજ સાહેમે આણુક કહાડી હળમલાધને બે ત્રણ લગાવી દીધા.

મુખી ખેલી ઉઠ્યા. અલ્યા માલા ! એમ કેમ ?

હળમને આણુક બહુ સખત લાગવાથી, એકદમ ધુમ પાડી ઉઠ્યો. અને કહેવા લાગ્યો. અરે ભાઈઓ. હુ અંગ્રેજી સારી રીતે જાણું છું. આ સાહેબ કહે છે કે મુખી ગધેડો છે. મતાદાર મુખ છે, અને ગામ લોક લુચ્ચા છે. મેં કહ્યું સાહેબ ? ત્હમારે એમ ન ખોલવું જોઈએ. ત્યારે સાહેબે કહ્યું કે ત્હારા જેવા સારા માણસને આ ગામમાં રહેવું નહિ. ત્યારે મેં કહ્યું કે ઝંડરી જાડરોને લાધને ક્યાં જાડી ? ત્યારે સાહેબ ખીજાઈ ગયો અને મને કહ્યું કે તું આ ગામમાંથી ચાલ્યો ન જાય ! તો હુ ત્હને આમ ફટકાવીશ મુખી ? આ સાહેબ, બહુજ ઉદ્ધત છે. એમ કહી હળમ ચૂપ થઈ ગયો. અને થોડીવાર શાન્ત રહ્યો એ પછી મુખી તથા મતાદારને સાહેબ ઉપર બહુજ ખોટું લાગ્યું, અને ગામ લોકોએ લુચ્ચા એ શબ્દ સાંભળતાંજ સાહેબ ઉપર હુમલો કર્યો. ગેટમાંથી પોલીસ આવતાંજ હુલ્લડ શાન્ત પડ્યું. હળમ ભાધને ત્યાં ખોલાવવામાં આવ્યા. અને તેમની વિદ્વતાર્થની પરિક્ષા થઈ એ પછી આજે પણ ગુજરાતી સાહિત્યમાં “વાવડી ચસ્કી” વગેરે ધણાં ધણાં લખાણો પ્રસિદ્ધ થયાં છે.

સાર એ છે જે કોઈ પણ કામમાં ખોટો કાઠ બતાવવો એ મુખતાઈ ભર્યું છે.

હુતે ચાલીને જાઉં ? કે ફૂલીને જાઉં.

અમારા ગામ નજીક ધનસુરા ગામ છે. અને તે ખીટીશ હલનું છે. ખીટીશ અમલદારીથી ગામની હાલત સારી છે ત્યાં રેવન્યુ ખાતાની

એક ન્હાની આશીસ છે. જેમાં તલાટી અને તેમના પટાવાળો રહે છે. આજે તલાટીએ પટાવાળાને કહ્યું.

મીયાં ? તમારે અણીયાળી જવું જોઈએ, અને જે કંઈ વસુલાત આપી છે તે તાકીદ કરીને લાવવી. અને જે કોઈ ન આપે તેમને અહીં બોલાવી લાવજો. તે ગામનું નામ તો તમને યાદ રહેશેને ?

મીયાં કંઈ જવાબ આપી શક્યા નહિ, એટલે તલાટીએ એક સોટી મંગાવી તેને અણી કહાડી આપી કહ્યું જે આ સોટીની અણી તમે યાદ રાખજો અને તેના આધારે તમે અણીયાળી જજો.

એ પછી મીયાં પટોલશી. એક હાથમાં દફતર અને એક હાથમાં અણીવાળી સોટી લઈ અણીયાળી તરફ રવાના થયા. કેટલીક વારે અણીયાળી નજીક આવી પહોંચ્યા એટલે એક નદી આવી. ચોમાસાનો દિવસ એટલે નદીમાં પાણી જોસ બંધ હતું. નદીને કડિ બેઠા મીયાં વિચાર કરવા લાગ્યા.

અરે ? મેં, ચલ જાઉં કે તપ જાઉં ? (હું ચાલીને જાઉં કે ફેદીને જાઉં ?)

એટલામાં કોઈ બીજાએ કહ્યું જે એ મીયાં ? જો તમે અંદર પડશો તો તણાઈ જશો આ નદીનું નામ વાંકી છે. તે તો તમે જાણો છો ને ! મીયાંએ કહ્યું.

“ વાંકી પણ સરકારકા સિપાઈસે તો બાકી નહીને ? જરૂર મેં તો તપ જાઉં (ફેદીને જાઉં) એમ કહેતાંજ મીયાંએ સોટીના આધારે જોસબંધ ઠોકડો માર્યો, સોટીને વળન લાગવાથી અણી ભાગી ગઈ એટલે મીયાં અણીયાળી એવું નામ પણ બૂલી ગયા, સાંજે પાછા ધનસુરા આવ્યા અને તલાટીને કહેવા લાગ્યા, “ મેં ચલ જાઉં કે તપ જાઉં ? વેગામનો આપા ભી નહિ ? ”

તલાટીએ કહ્યું, મીયાં ! તમારે અણીયાળી જવાનું હતું ને ? આ નામ ક્યાંથી લાવ્યા ? તે સાડે તો મેં તમને સોટીની અણી કહાડી આપી હતી, એ પછી મીયાંને યાદ આવ્યું ને ત્યારે મેં ઠેકડો માર્યો ત્યારે જરૂર અણી ભાગી ગઈ અને હું અણીયાળી નામ ભૂલી ગયો, બીજે દિવસે કાગળમાં લખી આપ્યું એ આધારે મીયાં અણીયાળી ગયા.

—બકરાં, વાઘ અને વાંદરો—

એક કસાઈના હાથમાં સપડાઈ ગયલાં બકરી બકરો નિચે મુજબ વાતચીત કરવા લાગ્યાં.

બુઝો, આપણુ આ કસાઈના હાથમાં સપડાઈ ગયલાં છીએ. સવારમાં તો તે આપણને મારી નાંખશે. માટે ગમે ત્યાં નાશી છુટવું. “બકરીએ બકરાને કહ્યું.”

તુ મૂર્ખા છે. જો-માણસ જાતના હાથમાંથી આપણુ છુટીશું તો વગડામાં પણુ-સિંહ, વાઘ, વર, આદીક હિંસક પશુઓ-નો ભય છે. જ્યાં જઈશું ત્યાં આપણા માથે તો કાળચક્ર ફાંજ કરે છે. માટે અહીંથી નાશીને આપણે ક્યાં જવું ? “બકરાએ જવાબ વાળ્યો—

ત્યાં હું ગમે તે યુક્તિ લગવી શકે આપણુ વાઘ-વરથી બચી જઈશું. “બકરીએ પ્રાણુ રક્ષાની યોજના ઘડતાં બુવાબ વાળ્યો.”

એવી રીતે બકરીના ધણાજ આગ્રહથી અને તે સંગમાં હોવાના કારણથી બકરાને એ વાત માન્ય કરવી પડી. કોઈ ન જાણે તેમ મુપમુપ તે જાંને પીંજરામાંથી સટકી ગયાં. દીવસ ઉગતાંતો તેઓ એક બોડા જંગલમાં આવી પહોંચ્યા. ત્યાં તેમના હાથમાં એક બોડા આવી, દીવસે ચારે ચરી રાત્રે તેઓ તે બોડામાં રહેતાં. એમ કરતાં

જમાસ, બાર માસમાં તો એઓને ચાર પાંચ બચ્ચાં પણ થયાં. એ બચ્ચાંઓના બેંબાટ-કલકલાટ-અને બકરી બકરાના આવરણ જનવરણ-થી એક વાધ આવવા લાગ્યો. આજે બે દીવસ થયાં વાધ બોડ ઉપર તલપી બેસી રહ્યો છે. અને બકરાંઓને ચારાને માટે પણ બહુજ દુઃખ પડવા માંડ્યું.

એ પછી બચ્ચાંઓએ બેં બેં કરવા માંડ્યું. બકરાએ એક યુક્તિ શોધી કહાડી અને તે વાધ સાંભળે તેમ બચ્ચાંને કહેવા લાગ્યો.

મરો, તમે જાના રહો-બુઓ. હું હાથી મારી લાવ્યો, સિંહ મારી લાવ્યો દીપડો મારી લાવ્યો-વરૂ મારી લાવ્યો-આવાં આવાં જનવરો મારી લાવ્યો. તોપણ તમે ભૂખ્યાંને ભૂખ્યાં? જરા તમે જાના રહો તો આ વાધ બહાર આવ્યો છે. તેને અંદર ધસડી લાવું.

આ સાંભળતાંજ વાધ લયલીત થઈ ગયો. અને બે પગ વચ્ચે પૂછડી ઘાલી ચાલવા માંડ્યું. આ જોઈ જાડ ઉપર બેઠેલા વાંદરાને હસવું આવ્યું. એ પછી વાંદરો વાધને કહેવા લાગ્યો. અરે! તુતો મૂર્ખ છે. એતો બકરો છે ને તારા પંઝામાંથી છૂટવા તેણે એવી યુક્તિ રચી છે. અરે મૂર્ખ તું વાધ થઈ એટલું પણ સમજ્યો નહિ. એ પછી વાધ નિચે મુજબ કહેવા લાગ્યો.

ત્હારી વાત હું કેમ માનું જો વગર વિચાર્યો હું તેનાપર તલપ માડું ને કોઈ બીજું ગ્રાણી હોયતો મ્હારાતો બારજ વાગી જાયતો ! તું તો કુંદકો મારી જાડ ઉપર ચઢી જાય-પણ હું ક્યાં નાશી જાઉં એ કહે છે કે હું સિંહ મારી લાવ્યો. હાથી મારી લાવ્યો. આવાં આવાં જનવરો મારી લાવું. તોપણ ભૂખ્યાંને ભૂખ્યાં? માટે આ વાતમાં કંઈ પણ ઉડો બેદ હોવો જોઈએ. હું ત્હારી વાત માનતો એ પછી વાંદરો કહેવા લાગ્યો—

ને એમ હોયતો—તહારી પૂછડી મારી પૂછડી નેડે ખાંધવી અને આપણુ અન્નેએ જવું પછી તો—હું નાશી છુટીશ નહિને. મારે તને ખતાવવું છે કે એ બકરો છે.

આ વાત વાંધને ગમી અને તેણે પોતાની પૂછડી નેડે વાંદરાની પૂછડી નેસથી ખાંધી લીધી અન્ને મીત્રો બકરાની ખોડ આગળ આવ્યા. તોપણ વાંધતો લયનો માર્યો થરથરતો હતો. વાંદરો જેમ તેમ કરી બકરાની ખોડ આગળ લાવ્યો એટલામાંજ—

સંકેત મળ્યા અચ્ચાઓએ રાત્રા માંડયું: એટલે બકરો કહેવા લાગ્યો મરો—સાળાઓ, જાના રહેા. હું લાથી મારી લાવ્યો, સિંદ મારી લાવ્યો. દીપડો મારી લાવ્યો, વરૂ મારી લાવ્યો. આવાં આવાં જનવરો મારી લાવું. તોપણ જુવ્યાંન જુવ્યાં. ને તમો જાના રહેો તો ગઈ કાલેતો વાંધ એકેલા હતો પણ આજેતો વાંદરો પણ તેની સાથે છે ને તમો જાના રહેો તો તે અન્નેને અંદર ધસડી લાવું.

એમ સાંભળતાં વાંદરો હુક હુક કરવા લાગ્યો. પણ વાંધની પૂછડી સાથે અંધાયલો હોવાથી તે છુટાય તેમ નહોતું. વાંધ પણ લયભીત થઈ બહુજ જોર કરવા લાગ્યો. “કૃતરૂ તાણે ગામ બણીને શિયાળ તાણે શીમ બણી” એમ વાત થઈ રહી. એમ કરતાં વાંધની પૂછડી નુટી ગઈ એટલે વાંદરો હુક કરતો ઝાડ ઉપર ચઢી ગયો. ને વાંધ જંગલમાં નાશી ગયો.

વાંદરાની પૂછડીને શુચ્છો થવાથી તેની ન્યાતના સૌ વિચારવા લાગ્યાં ને તેને પંક્તિ બહાર કરી દીધો—વાંધ ખોડો થવાથી તેની જાનવાળાએ પણ તેને પંક્તિ બહાર કરી દીધો.

સાર—એ છે જે કાઈ પણ વાતમાં યુક્તિ બહુજ ઉપયોગી થીજ થઈ પડે છે.

GO OUT બહાર જાઓ.

નવનીત એ Week બ્લોક થયાં વિલાયતથી - આઓ છે ?
 ઑરીસમાં બેઠો ગેરીબલ્ડીનુ જીવન ચરિત્ર અને કેટલીક બિલ્ડસ વાતો
 વાંચી રહ્યો છે. બહાર Here are sold the dogs, (અહીંયા
 કૂતરાઓ વેચાય છે. એ નામનું પાટીયું મારી દીધેલું છે.) અને દર-
 વાળ પર ભેંચો દેવીસીંગ બેઠેલો છે. નવનિતને એક બે વખત લેના
 બાપે દારૂના પીલામાં બેચેલો છે. એટલે પિતાજી કાંઈક શિખામણ
 દેવા ઑરીસમાં આવેલા છે. બાપ અંગ્રેજી જાણતા નથી, અને નવ-
 નીતની વક્ષણ પશ્ચિમાત્ય થઈ ગયલી છે. બાપાએ પ્રશ્ન કર્યો.

નવનીત ? જો, આપણુ બ્રાહ્મણ અને એવો વટાળ બેળ થાય !
 જવાબ મળ્યો—

Father ? what do you mean ? I can not
 like anything. It was best spirite you are
 old fool.

(પિતાજી ? તમને શું ધારો છો ? હું બીજી વસ્તુ પસંદ કરતો
 નથી, તે બધું જ ઊંચો દારૂ હતો તમને શું ખબર ? તમે
 જંગલી જુના માણસ છો.

બાપ—ભાઈ ? તારી માતાજી વૃદ્ધ થઈ હવે, મારી હયાતી પછી ત્હારે
 તેણીની સેવા કરવી.

જવાબ મળ્યો—yes ! I know she is old cat.

(હા, હું જાણું છું કે તે ધરડી બિલાડી છે.)

બાપ—દીકરા ? આપણુ બ્રાહ્મણ એટલે ત્હારે તો સંખ્યા તિલક
 કરવું જોઈએ.

દીકરો—I can not like long point and red couler
(હું લાંબુ લીટી જેવું તિલક પસંદ કરતો નથી. તેમ મને
રાતો રંગ (કુંમ કુંમ) પણ પસંદ નથી.

આપ—ભાઈ ? ત્હારી અંગ્રેજી બોલી હું સમજતો નથી. માટે અપણી
ભાષા બોલવી જોઈએ.

જવાબ—you are old fool it is our language.

(તમે ઘરડા મૂર્ખ છો, તે અમારી ભાષા છે.)

નવનીત ? આ પાટલુન કહાડી નાખવું જોઈએ. અને ઘોતીયું
પહેરવું.

It is our dress I can not like Dhotra you
are old fool an ass.

(તે અમારો પોષાક છે મને ઘોતીયું પસંદ નથી તમે જુના
જંગલી ગધેડા છો.)

જો ભાઈ ? હવે તો ત્હારી વહુને લાવી ત્હારે જુદા રહેવું.

I can not like her she is not lady. I want
some Beauties.

(હું તેણીને પસંદ કરતો નથી, કારણ તે મડમ નથી, હું
કેટલીક સુંદરીયોને પસંદ કરું છું.)

" વળી પિતાજીએ કંઈક આગળ કહેવા માંડ્યું. એટલામાં નવ-
નીતનો મગજ ફરી ગયો. "

Father ? my health is not wealth, go out ?

(પિતાજી ? મ્હારું મગજ બરાબર નથી ત્હમો બહાર જાઓ.)

તો પણ પિતાજીએ કહ્યું:—ભાઈ ? શિખામણની વાતમાં
એમ કેમ ?

જવાબ મળ્યો—you are fool (તમે મૂર્ખ છો.)

વળી આપા કંઈ કહેવા જતા હતા એટલામાં મગજ ફરી ગયો,
નવનીતે બૂમ મારી, કેવીસીંગ ? કેવીસીંગ ?

કેવીસીંગ બહાર બેન્ચ પર ઝોકાં ખાતો હતો, અને તે અંદર આવ્યો.

હ ? હજુર ?

તે ગદ્દેકુ ઇધરસે હડાઓ ?

સાંભળતાંજ કેવીસીંગે હાથ પકડી તિર્દરૂપને બહાર ખેંચી કહાડ્યા.

એ પછી ઘણા વરસે અહીંની રીતભાતમાં આવતાં નવનીત સુધરી ગયો છે અને હાલ સૌ તહેને નવનીતરાય કહીને બોલાવે છે. તહેના પિતા ઇંઝીયેર (આરામ ખુરશી) માં બેઠા, હુ ભાગ્યશાળી છુ એમ વિચાર કરે છે, અને પાછળની વાતો નવનીતને માદ દેવડાવતાં નવનીત શરમાઇ જાય છે.

—ભગાભાઈની વાતો—

આજે ભગાભાઈને અમદાવાદ જવું છે, તેઓ સ્ટેશન ઉપર આવ્યા છે ટીકીટ ઓફીસ આગળ તેમનો નંબર છેલ્લો હતો. એટલે ભગાભાઈ ખીંચાઈ ગયા, અને માસ્તરની આગળ લઢવા લાગ્યા.

એ માસ્તર—ટીકીટ આપતો હોયતો આપની ? પૈસા રોકડા કસદાર ગણી લેવા અને એક હોતરા જેવી ટીકીટ આપવી. તેમાં પણ આટલી પતરાશી ?

માસ્તર બહુજ સારા માણસ હતા, તેઓએ એ વાત હસી કહાડી ભગાભાઈને સૌના પહેલાં ટીકીટ આપી એ પછી ભગાભાઈ સ્ટેશનમાં દાખલ થયા, કે ટીકીટીકીને જોવા લાગ્યા. કે કોઈ ટીકીટ

વગર તો અંદર ધુસી જતો નથીને ? પાંચદશ મિનીટમાં તો ગાર્ડ સીટી કરી એટલે ગાડી ઉપડવા માંડી, એકદમ ભગાભાઈ દોડ્યા. અને જૂની માફક ગાર્ડને વળગી પડ્યા. ગાર્ડ હડસેલો માર્યો—પણ ભગાભાઈથી છુટાય એમ નહોતું. એ પછી ગાડી ઉભી રહી એટલે સ્ટેશન માસ્તર આવ્યા—તેમને ભગાભાઈ કહેવા લાગ્યા.

આ માણસ ટીકીટ વગર ચડી બેઠો—વળી ખીજાં બેચાર માણસ તો પેણુ હાકવાનું (અંજીન) છે એમાં ચઢી બેઠા છે. એતો ઠીક ડીધુ કે—મે—ખરાખર નજર રાખી થોડીવારમાં તો તે ફફડા મારી અંદર ચડી બેસતો હતો. પણ મેં નેરથી પકડી રાખ્યો—માસ્તર સાહેબ ? આ માણસ સાહેબ જોવો છે. અને કેવાં ધોળાંધળાં લુગડાં પહેર્યા છે. એવો સારો માણસ થઈ ફેકટ ગાડીમાં બેસે એ કેમ પાલવે—વિગેરે વિગેરે.

આ પ્રસ્તાવ સાંભળી સ્ટેશન માસ્તર તથા ગાર્ડને બહુજ હસવું આવ્યું—એ પછી ભગાભાઈને સમજાવી ગાડીમાં બેસાડ્યા—ભગાભાઈ અમદાવાદ ઉતર્યા—અને એક હોટેલમાં મુકામ કર્યો.

એ પછી હોટલવાળાએ ભગાભાઈની આગળ ચહા લાવી પીવાને કહ્યું—એટલે ભગાભાઈ કહેવા લાગ્યા. અરે ભાઈ ? હું દૂધ વગર ખીજી ચીજ પીતો નથી આને તો હું ગધેડીના મૂત્ર ખરાખર સમજી છું. કેટલાક સારા માણસોને ભગાભાઈની આ વાત પસંદ પડી વિચાર કર્યો કે માણસ જૂનો છે. પણ તેનામાં રીતભાત સારી છે.

ખીજે દીવશે શુક્રવાર હતો એટલે ભગાભાઈ ગુજરી જોવા ત્રણ દરવાજે ગયા ત્યાં એક હાથી વેચાવા આવેલો હતો. આસપાસ ત્રણાં માણસોનું ટોળું મળેલું હતું. એક રાજાને તે હાથી લેવો હતો. એટલે રાજાજી ત્યાં હાથીની પરિક્ષા કરતા હતા. ભગાભાઈને આ મોટું જંગી

જનાવર જેતાં નવાઇ લાગી. તે જનાવરની ફેટલીક હકીકત જોવા લગાભાઇ તેની પ્રદક્ષિણા કરવા લાગ્યા—

જે ચાર પ્રદક્ષિણા પછી હાથીના માલીકે વિચાર કર્યો, આ કોઇ પરિણક માણસ હોવો જોઇએ. અને વખતે મારા હાથીમાં કંઇ ખોડ કહાડશે. તો રાજા હાથી બેશે નહિ. એ કારણથી લગાભાઇને એક બાબુપર ખોડાવી માલીકે ગુપચુપ રૂપિયા પાંચસો પાંચશોની બે નોટો આપતાં કહ્યું બાઈશ્રી—તમે મારા હાથીની હમણા કંઇપણ ખોડ કહાડશો નહિ. લગાભાઈ કહેવા લાગ્યા. તારા હાથીની ખોડ મોટી છે. અને આ ફેટલા રૂપિયા—નોટોને હું ઝાળખતો નથી મને રોકડા કસદાર જોઇએ. તરતજ માવતને મોકલી હાથીના માલીકે તેમને રૂ. ૧૦૦૦) ગણી આપવા કહ્યું છેવટે લગાભાઇને કહ્યું તમે રૂપિયા લઇને જજો. પણ મારા હાથીની ખોડ કહાડશો નહિ. લગાભાઇ ગયા પછી રાજાજીએ પાંચ હજારમાં તે હાથી રાખી લીધો. એ પછી રૂપિયા મુકામપર મૂકી પાછા લગાભાઈ હાથી પાસે આવ્યાને તેને આબુઆબુ ફરી ટીકી ટીકી જોવા લાગ્યા. પગ જોયા, માથુ જોયું, બે પગના વચમાં જોયું પૂછું જોયું, પણ લગાભાઇની નજરમાં કંઇ વાત બેઠી નહિ. રાજા હાથીને લઈ ગયો. એ પછી હાથીના માલીકે લગાભાઇને પૂછ્યું—

પટેલ ? કહેતો ખરા—મારા હાથીમાં શી ખોડ હતી ?

લગાભાઇએ, આશ્ચર્ય જનક જુવાળ વાળ્યો—અરે બાઈ તારા હાથીની ખોડ કંઇ કહી શકતો નથી. એક આગળ પૂંછું એક પાછળ પૂછું ત્યારે એ ખાતો હશે ક્યાં ! અને એનું મોઢું કંઈ બાબુએ. હુંતો ધાર છું કે જે નહાનું પૂછું હતું ત્યાંજ એનું મોઢું હોવું જોઇએ.

મારેતો એ વાત રાજાજીને કહેવી હતી. પણ—રૂપિયાની વાત મને યાદ આવે છે. એટલે કંઈ કહી શકતો નથી. એ પછી હાથીના

માલીકને ખડુજ પસ્તાવો થયો. ભગાભાઈની પાસે રૂપિયા માગ્યા, ત્યારે ભગાભાઈ ઉંઠું ? ઉંઠું—(ના—ના) કહેવા લાગ્યા. છેવટે ભગાભાઈ એ દીવસ અમદાવાદ રહી રૂપિયા લઈ ઘેર ગયાને સૌ ખુશી થયા. પટલાણીએ એચાર બેંસા વધારે લઈ ધરનો દાઢ ફીક વધાર્યો.

સાર એ છે જે કોઈ પણ વાતમાં, ચાલાકી વાપરતાં શિખવું એ ભવિષ્યના સુખનું સાધન છે.

—ગર્ધવસેન મરી ગયા—

એક ગોઆચંદ્ર નામનો રાજા હતો. તેને હેમાચંદ્ર નામનો મંત્રી હતો. તેના રાજ્યમાં દિવસને રાત અને રાતને દિવસ માનવાનો રીવાજ હતો. એક વખત એવું બન્યું કે એક મોદીને ત્યાં ઘોખી આવ્યો. મોદીએ ઘોખીને પૂછ્યું. ભાઈ ? દાદી મૂછ કેમ મૂડાવ્યાં એ સાંભળતાંજ ઘોખી ડબડબ આંસુ એ રોવા લાગ્યો. અને કહ્યું. ગર્ધવસેન મરી ગયા. ઘોખીના ગયા પછી મોદીએ વિચાર કર્યો. ગર્ધવસેન કોઈ રાજ્યનો અધીકારી હોવો જોઈએ હું રાજ્યનો મોદી છું એટલે મારે પણ મૂછતો મૂડાવવી જોઈએ. થોડીવાર થઈ એટલે મોદીની દુકાને દરબારી પટાવાળો આવ્યો. પટાવાળાએ મોદીને કહ્યું. ભાઈ આમ કેમ દાદી મૂછ કેમ મોડાવ્યાં. મોદીએ કહ્યું—બહોજ દીલગીરછું—ગર્ધવસેન ગુજરી ગયા—

એ પછી પટાવાળાએ વિચાર કર્યો આપણે પણ દાદીમૂછ મોડાવવાં જોઈએ. મંત્રીએ પટાવાળાની દાદી મૂછ મોડાવવાં જોયાં એટલે પૂછ્યું. મીયાં—આમ કેમ ? મીયાંએ જવાબ વાળ્યો. સાહેબ ? ગર્ધવસેન ગુજર ગયા—આ સાંભળી કારભારી તથા મંત્રીએ પણ—દાદી મૂછ મોડાવ્યાં રાજ્યએ કારીભારને પૂછ્યું. નમોએ દાદી મૂછ કેમ

બોડાવ્યાં. એ પછી મંત્રી કહેવા લાગ્યો સાહેબ ? બહુજ દીલગીર છું કે ગર્ધવસેન ગુજરી ગયા. રાજ્યએ વિચાર કર્યો. આપણા ઉપર પણ અંગ્રેજ રાજ્ય સ્મૃદ્ધિવાન છે. માટે-ગર્ધવસેન પણ કોઈક રાજ્યને આધિકારી હોવો જોઈએ. વિચાર કરતાં રાજ્યએ હળમને બોલાવી ત્યાંજ દાદી મૂછ બોડાવી નાંખ્યાં, એ પછી રાજ્ય મહેલમાં ગયા. એટલે રાણીએ પૂછ્યું, રાજ્યજ આમ કેમ ? દાદી મૂછ કેમ ઉતરાવ્યાં. રાજ્ય કહેવા લાગ્યા. રાણીજ ? બહુજ દીલગીર છું કે ગર્ધવસેન ગુજરી ગયા. રાણી લયલીત થઈ કહેવા લાગી. મહારાજ્યએ ગર્ધવસેન કાણુ હતા ? અને એમની સાથે આપણને શો સંબંધ હતો ! રાજ્યએ ઉત્તર વાળ્યો. હું એ વાતમાં કાંઈ જાણતો નથી. તે વાત મંત્રી જાણે એ પછી રાણીએ મંત્રીને બોલાવી પૂછ્યું. ત્યારે મંત્રીએ કહ્યું મને તેમાં કંઈ ખબર નથી તે વાત કારભારી જાણે, એ પછી કારભારીને બોલાવ્યા. કારભારીએ કહ્યું હું તેમાં કાંઈ જાણતો નથી તે વાત દીવાનજા જાણે, એ પછી દીવાનજાએ કહ્યું. મને તેમાં કાંઈ ખબર નથી તેતો કોટવાળે મૂછ બોડાવી એટલે મેં પણ બોડાવી-કોટવાળે-મહમદ પટ્ટાવાળો બતાવ્યો અને પટ્ટાવાળે મોદી બતાવ્યો-ને મોદીએ ધોખી બતાવ્યો, એ પછી ધોખીને રાણીએ પૂછ્યું. કે ગર્ધવસેન કાણુ હતા ? ધોખી ત્યાં ડબ્બડબ્બ આંસુએ રોવા લાગ્યો. અને કહેવા લાગ્યો હે રાજ્યજ-હે રાણીજ-ગર્ધવસેન મારો પ્રાણુથી પણ વહાલો ન્હાનો બચુકલો સુંદર ગધેડો હતો. ને તે રોજ કપડાં લઈ જતો લાવતો. એ મારો સુંદર ગધેડો મરી ગયો. એમ સંભાળી સંભાળી ધોખી બહુજ રોવા લાગ્યો-એ પછી રાજ્યજ-મંત્રી તરફ જોવા લાગ્યા. એટલે મંત્રીએ કારભારી તરફ જોયું અને કારભારીએ નિચુ જોયું.

